

УДК 330.341:339.1:303.7 (477)

О. В. Нікішина,д. е. н., с. н. с., головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур,
ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України"ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7172-3551>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.4.4

ІНТЕГРОВАНА ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ Й ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМ АГРОПРОМИСЛОВИХ РИНКІВ УКРАЇНИ: МЕТОДИЧНІ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ¹

О. Nikishyna,

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher of the Department of Market Mechanisms and Structures, SO "Institute of Market and Economic&Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine"

INTEGRATED DIAGNOSTICS OF SOCIAL AND ENVIRONMENTAL COMPONENTS OF BALANCED DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL MARKET SYSTEMS OF UKRAINE: METHODICAL AND SCIENTIFIC-APPLIED ASPECTS

Стаття присвячена інтегрованій діагностиці соціальної й екологічної компонент збалансованого розвитку систем агропромислових ринків України в умовах війни. Актуальність дослідження зумовлена потребою в діагностуванні змін ключових параметрів ринків у процесі їх адаптації до мінливого середовища та загроз. Метою роботи є розроблення множини індикаторів для інтегрованої діагностики збалансованого розвитку систем суміжних ринків, ідентифікація динамічно-структурних змін показників і траєкторії сталого розвитку аграрних і продовольчих ринків України в воєнний період. Результати демонструють неоднакову соціальну динаміку для різних типів ринків. У воєнний період на продовольчих ринках темпи скорочення кількості працівників були вищими, ніж на аграрних, а темпи зростання в 2024 р. — нижчими. Водночас рівень заробітної плати зайнятих в промисловому секторі близько на 5—9 % перевищував середній показник по економіці, тоді як в аграрних ринках він був на 18—22 % нижчим загальнодержавного показника. Результати дослідження можуть слугувати методичним підґрунтям для розширення методології моніторингу Цілей сталого розвитку України в ринковому вимірі, оцінювання економічної резильєнтності, а також аналітичним підґрунтям для розроблення стратегій сталого й резильєнтного розвитку агропромислових ринків в умовах загроз.

The article is devoted to the integrated diagnostics of social and environmental components of the balanced development of agro-industrial market systems of Ukraine in wartime. The relevance of the study is due to the need to diagnose changes in key parameters of markets in the process of their adaptation to a changing environment and threats, which requires improving the methodology and management strategies based on an integrated approach. The purpose of the work is to develop a set of indicators for integrated diagnostics of the balanced development of adjacent market systems, identify dynamic and structural changes in the main indicators and the trajectory of sustainable development of agrarian and food markets of Ukraine during the war period. To achieve the goal, the methods of systemic, statistical, structural, dynamic and comparative analysis, synthesis and grouping were used.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання НДР "Розбудова систем агропромислових ринків України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції" (державний реєстраційний номер 0124U003609).

Using the developed system of diagnostic indicators, an empirical study of their changes in the agricultural and food markets of Ukraine during wartime was conducted. The results demonstrate different social dynamics for different types of markets. During the war, the rate of reduction in the number of employees in the food markets was higher than in the agricultural ones, and the growth rate in 2024 was lower. At the same time, the level of wages of those employed in the industrial sector exceeded the average indicator for the economy by about 5–9%, while in the agricultural markets it was 18–22 % lower than the national indicator. The largest number of people employed in crop production (81 %), in food markets — in the meat and bakery industries (21 % each), as well as the dairy industry (13 %). Military operations significantly affected the trajectory of the development of the organic market of Ukraine: after a significant decrease in 2022, the main indicators increased in 2023–2024, which is evidence of the adaptability of the domestic market to the variability of the external environment.

The results of the study can serve as a methodical basis for expanding the methodology for monitoring the Sustainable Development Goals of Ukraine in the market dimension, assessing economic resilience in the context of a security approach, as well as an analytical basis for developing strategies for sustainable and resilient development of agro-industrial markets in the face of threats.

Ключові слова: діагностика, система, агропромислові ринки, динаміка, індикатори, сталий розвиток, працівники, заробітна плата, додана вартість, органічний ринок, сфера поводження з відходами, інвестиції

Key words: diagnostics, system, agro-industrial markets, dynamics, indicators, sustainable development, employees, wages, added value, organic market, waste management sector, investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Динаміка й траєкторія розвитку систем агропромислових ринків (далі — АПР) в умовах війни обумовлена складним впливом множини чинників та різноманітних загроз, серед яких першочергового значення набули соціальні й безпекові загрози. За результатами опитування, проведеного НБУ в 2025 р., основними ризиками для ведення бізнесу у воєнний період стали дефіцит трудових ресурсів, безпекові загрози та зростання цін. Емпіричне дослідження НБУ щодо впливу дефіциту працівників на спроможність суб'єктів збільшувати виробництво показало такі результати: в III кв. 2022 р. 15,3 % респондентів засвідчили значимість цього обмежувального чинника, в III кв. 2025 р. — 46 % (в цілому для економіки); у промисловому секторі оцінки зросли з 15,7 % до 51,4 %, в аграрному — з 9,6 % до 41,1 % відповідно [1]. Згідно консенсус-прогнозу Мінекономіки України на 2026—2028 рр., серед внутрішніх ризиків для національної економіки найвищі значення отримала загроза демографічної кризи, в т.ч. дефіцит трудових ресурсів [2]. Відтак, фактологічні й прогнозні оцінки свідчать про посилення соціальних загроз в воєнний час, обумовлюючи необхідність діагностики їх

рівня й специфіки прояву в різних секторах і ринках національної економіки.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в діагностуванні змін параметрів соціально-екологічного розвитку АПР у воєнний період, коли ринкові системи адаптуються до мінливого середовища та загроз, що вимагає вдосконалення методології і стратегій управління на основі інтегрованого підходу. Комплексне оцінювання соціальних і екологічних індикаторів АПР дозволяє визначити траєкторію не тільки збалансованого, а й резильєнтного розвитку систем ринків, їх потенціал загрозостійкості, сформувані аналітичне підґрунтя для розроблення антикризових стратегій і превентивних заходів. Дослідження пов'язано з Планом відновлення України за напрямом "Нова аграрна політика", зокрема, стратегічними завданнями збільшення робочих місць, розвитку органічного виробництва та "зеленої" трансформації агропромислового сектору в умовах євроінтеграції [3].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Методичну рамку для комплексної діагностики компонентів збалансованого розвитку АПР формує система національних індикаторів, зокрема, у розрізі Цілей сталого розвитку (далі — ЦСР) 2, 8, 12 [4]. Ця діагностична

система була розширена колективом науковців ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України" в контексті "зеленої" трансформації вітчизняної економіки, що дозволило здійснити діагностику ЦСР в Україні та обґрунтувати взаємовплив економічних показників на екологічні індикатори [5]. Подальші методичні розробки пов'язані з державним і регіональним виміром сталого розвитку з акцентом на інвестиційно-інноваційний аспект [6], а також комплексним оцінюванням соціально відповідального виробництва та споживання у контексті ЦСР та Green Deal [7]. Науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України розробили методичний підхід та систему індикаторів оцінки якості життя населення [8], яка може слугувати універсальним критерієм результативності економічного відродження держави. Подальші дослідження цієї наукової школи пов'язані з соціоекономічною резильєнтністю [9].

В умовах війни з'являються нові теоретичні підходи до вимірювання та інституційного забезпечення розвитку людського потенціалу на основі інтеграції екологічного, циркулярного та цифрового напрямів в умовах "трансформаційної нестабільності" [10]. Поряд із вектором сталого розвитку стрімко розвивається резильєнтний напрям. Слід відзначити, що соціальні індикатори займають провідне місце на інформаційній панелі соціально-економічної резильєнтності країн ЄС [11], що свідчить про можливість їх використання для діагностики загрозостійкості АПР. Це підтверджують дослідження вітчизняних вчених, зокрема, Е. Лібанової, яка для кумулятивної характеристики загроз і можливостей на державному рівні пропонує застосувати у т.ч. показник безробіття у динаміці (рівень і тривалість), на рівні підприємств — кількість працівників і їх заробітну плату [9]. В умовах обмежень інформаційного поля, зумовленого війною, особливої значимості набувають прикладні розробки різних аспектів сталого розвитку секторів національної економіки [12].

Водночас недостатньо дослідженим залишається питання моніторингу й діагностики компонент збалансованого розвитку систем суміжних АПР у контексті їх можливих реакцій на різні загрози для виявлення сильних і слабких сторін ринкової резильєнтності. Цей напрям потребує як методичного забезпечення, так і сучасних емпіричних досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — сформулювати множину індикаторів для інтегрованої діагностики соціальної та екологічної компонент збалансованого розвитку систем агропромислових ринків, визначити динамічно-структурні зміни головних ринкових показників і траєкторію сталого розвитку аграрних і продовольчих ринків України в воєнний період, як аналітичне підґрунтя для адаптивних стратегій резильєнтного розвитку національних ринків в умовах викликів і загроз. Для досягнення мети було використано методи системного, статистичного, структурного, динамічного та порівняльного аналізу, синтезу та групування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Множина індикаторів для діагностики соціальної та екологічної компонент збалансованого розвитку систем АПР, запропонована автором, наведена в таблиці 1. Вона включила чотири підгрупи індикаторів, що характеризують динаміку зайнятості й оплати праці в ринковому вимірі, траєкторію розвитку органічного ринку в агропромисловій системі, зміни сфери поводження з відходами та їх повторного використання, а також екологічних інвестицій.

Підгрупа показників для діагностики соціальної динаміки в системах АПР включила низку індикаторів, що характеризують зміни кількості зайнятих осіб у різних ринках, частку зайнятих на малих і середніх підприємствах (МСП) у координатах ЦСР 8, ринкову структуру працівників, динаміку оплати праці та продуктивності праці в ринковому вимірі. Діагностування екологічної компоненти збалансованого розвитку систем АПР запропоновано проводити за трьома головними напрямками: траєкторія розвитку органічного ринку в агропромисловій системі, динаміка поводження з відходами в певних ринках, зміни екологічних інвестицій в ринковому вимірі (див. табл. 1). Ці напрями можуть бути доповнені іншими аспектами, що глибше характеризують екологічну складову сталого розвитку АПР, зокрема, їх ресурсну продуктивність, у відповідності до цільових завдань розбудови ринкових систем в умовах викликів і загроз.

Використовуючи офіційні дані Державної служби статистики України [15, 16], розрахуємо головні показники соціальної динаміки у воєнний період на аграрних і продовольчих ринках системи для визначення адаптаційних

Таблиця 1. Множина індикаторів для інтегрованої діагностики соціальної та екологічної компонент збалансованого розвитку систем агропромислових ринків

Індикатори	Характеристика	Бажана динаміка змін
1. Динаміка зайнятості й оплати праці в системах АПР (соціальна складова)		
1. Індекс кількості зайнятих (ринковий вимір), %	Відношення кількості зайнятих осіб у певних ринках системи звітного періоду до аналогічного показника базового періоду	Збільшення в динаміці
2. Ринкова структура зайнятих працівників, %	Питома вага кількості зайнятих осіб у певному ринку до загальної кількості зайнятих працівників в агропромисловій системі	Відображає структурні особливості соціального розвитку систем АПР
3. Частка зайнятих на малих і середніх підприємствах, %	Питома вага кількості зайнятих на малих і середніх підприємствах у загальній кількості зайнятих в певному ринку системи. Завдання 8.6 ЦСР 8 «Гідна праця та екон. зростання».	Цільове значення 2030: 10,5 % [4, с. 64].
4. Індекс середньомісячної номінальної заробітної плати працівників, %	Відношення рівня середньомісячної номінальної заробітної плати працівників у певному ринку в звітному періоді до аналогічного показника базового періоду	Збільшення з урахуванням індексу інфляції
5. Ринкова продуктивність праці, % (за ВДВ)	Валова додана вартість, створювана в певному АПР, на одного зайнятого працівника в відповідному ринку	Збільшення (за умови зростання кількості працівників)
6. Динаміка частки працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами, %	Частка працівників ринку, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, у загальнообліковій кількості працівників певного ринку. Завдання 8.5 ЦСР 8	Зменшення в динаміці Цільове значення 2030: 12 % [4, с. 64].
2. Трасекторія розвитку органічного ринку в агропромисловій системі		
1. Частка органічних угідь, %	Частка органічних угідь у загальній площі сільгоспугідь України. Розраховується для аграрних ринків; відображає реалізацію завдання 2.3 ЦСР 2	Цільове значення 2030: 1,7 % [4, с. 21].
2. Індекс кількості органічних господарств, %	Характеризує динаміку кількості органічних операторів; розраховується для аграрних ринків	Зростання в динаміці
3. Структура реалізації органічної продукції на внутрішньому ринку, %	Частка різних видів агропродовольчих товарів в загальному обсязі реалізованої органічної продукції на внутрішньому ринку в динаміці	Відображає зміни попиту й пропозиції на внутрішньому ринку
3. Динаміка поводження з відходами в ринках агропромислової системи		
1. Індекс утворених відходів (ринковий вимір), %	Відображає динаміку змін обсягів утворених відходів у ринках агропромислової системи	Зменшення в динаміці
2. Динаміка часток спалених і утилізованих відходів, %	Динаміка змін часток спалених і утилізованих відходів у загальному обсязі утворених відходів у секторному вимірі. Відображає ступінь реалізації завдання 12.4 ЦСР 12	Зростання в динаміці Цільове значення 2030 55 % [4, с. 93].
3. Індекс відходопродуктивності ВДВ, %	Відходопродуктивність ВДВ розраховується як відношення ринкової доданої вартості до обсягів утворених відходів в ринках системи	Зростання
4. Динаміка екологічних інвестицій в ринках системи		
1. Індеси капітальних інвестицій на охорону НПС, %	Динаміка обсягів капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища (НПС), здійснених суб'єктами певних ринків системи (видовий вимір)	Зростання в динаміці
2. Динаміка часток екоінвестицій, %	Питома вага екоінвестицій в загальному обсязі капітальних інвестицій суб'єктів АПР в динаміці	Відображає екологічну відповідальність суб'єктів АПР
3. Капітальні інвестиції на 1 тону утворених відходів	Обсяг капітальних екоінвестицій, що припадає на 1 т утворених відходів у ринках системи	Збільшення

Джерело: сформовано на основі [4, 7, 13, 14].

тенденцій ринків різних типів. Результати розрахунків узагальнено в табл. 2.

У 2022 р. порівняно з 2021 р. кількість найманих працівників в аграрних ринках скоротилася на 15,1 % і склала 366,07 тис. осіб або 7,2 % від загальної кількості зайнятих в національній економіці. У 2023 р. темп зниження сповільнився (-7,1 %), у 2024 р. мало місце зростання трудових ресурсів, при цьому їх приріст (+8,9 %) був вищим державного показника (+1,5 %). У цілому за 2019-2023 рр. аграрні ринки демонстрували тенденцію щорічного скорочення кількості зайнятих (див. табл. 2). При цьому частка зайнятих на МСП складає близько 91 %. У мирний час продуктивність праці (ВДВ на одного працівника) мала зростаючий тренд, зумовлений збільшенням доданої вартості на фоні зменшення аграрних працівників. У воєнний час внаслідок зниження ВДВ індикатор скоротився до 13,96 тис. дол. на особу або 41 % порівняно з 2022 р. Подвійне підвищення продуктивності праці в 2021 р. відбулося через істотне зростання ВДВ (+93,6 %).

Відмінною рисою соціальної динаміки продовольчих ринків є менші коливання індикаторів порівняно з аграрними. Так, у 2022 р. порівняно з 2021 р. кількість працівників скоротилася на 18,7 % і досягла 256,7 тис. осіб або 5,2 % від загальної кількості зайнятих в економіці, 24,2 % — в переробній промисловості (див. табл. 2). Після незначного зниження в 2023 р., у 2024 р. кількість працівників зросла на 0,6 % і склала 256,9 тис. осіб, з них 72,9 % було зайнято на малих і середніх підприємствах. Слід зазначити, що в перший воєнний рік темпи скорочення найманих працівників в продовольчих і аграрних ринках були нижчими, ніж в цілому по економіці (-23 %), що є свідченням їх середнього рівня соціальної резильєнтності. Про-

Таблиця 2. Динаміка індикаторів зайнятості в системі агропромислових ринків України

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1. Аграрні ринки						
1. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, тис. осіб	453,77	432,52	430,97	366,07	340,10	370,37
у % до зайнятих в економіці	6,73	6,55	6,51	7,23	6,90	7,40
2. Індекс кількості зайнятих, %	86,4	95,3	99,6	84,9	92,9	108,9
3. Частка зайнятих на МСП*, %	91,0	91,4	90,4	90,9	к/с	к/с
4. Продуктивність праці (за ВДВ), тис. дол./особу	18,03	23,18	45,05	23,61	19,90	13,96
2. Продовольчі ринки						
1. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, тис. осіб	327,95	325,29	315,72	256,70	255,28	256,93
у % до зайнятих в економіці	4,9	4,9	4,8	5,1	5,2	5,1
у % до зайнятих в переробній промисловості	23,5	24,8	24,2	26,3	27,8	27,6
2. Індекс кількості зайнятих, %	100,2	99,2	97,1	81,3	99,4	100,6
3. Частка зайнятих на МСП, %	76,6	74,6	73,4	73,7	73,2	72,9
4. Продуктивність праці (за ВДВ), тис. дол./особу	16,22	18,01	22,19	19,76	22,86	12,05
3. Ринки агрохімії (мінеральних добрив)						
1. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, тис. осіб	16,81	17,06	16,14	13,40	6,14	10,03
у % до зайнятих в переробній промисловості	1,21	1,30	1,24	1,37	0,67	1,08
2. Індекс кількості зайнятих, %	97,68	101,5	94,6	83,1	45,8	163,5
3. Частка зайнятих на МСП, %	13,2	15,8	16,8	к/с	к/с	к/с
4. Ринки агрохімії (засобів захисту рослин)						
1. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, тис. осіб	0,82	1,05	1,21	1,28	к/с	1,42
у % до зайнятих в переробній промисловості	0,06	0,08	0,09	0,13	к/с	0,15
2. Індекс кількості зайнятих, %	107,3	128,2	114,9	106,3	к/с	X

Джерело: сформовано на основі [15, 16].

*МСП — малі й середні підприємства.

дуктивність праці після зростання в 2023 р. на 15,7 % зменшилася в звітному році до 12,05 тис. дол./особу, що зумовлено, передусім, динамікою ВДВ.

Пов'язані ринки агрохімічної продукції демонстрували в воєнний час різну соціальну динаміку (див. табл. 2). Так, для ринку мінеральних добрив притаманне найвище в системі АПР скорочення кількості працівників в 2023 р. (— 54,2 %) і водночас найвище зростання в 2024 р.

(+63,5 %). На цьому ринку частка зайнятих на МСП є порівняно низькою (близько 16 %). Ринок засобів захисту рослин єдиний у системі АПР продемонстрував зростання працівників у перший воєнний рік (+6,3 %); у 2024 р. їх кількість складала 1,42 тис. осіб або 15,9 % від рівня 2022 р. Кількість найманих працівників ринків агрохімії є незначною і досягає близько 1,2—1,5 % від зайнятих осіб у переробному секторі економіки.

Секторальна структура найманих працівників аграрних ринків свідчить, що найбільша кількість зайнятих осіб була в рослинництві — 82,4 % в 2021, з них 76,7 % припадає на сектор вирощування зернових і олійних культур; у тваринництві зайнято близько 12,5 % осіб (таблиця 3). У воєнний час структурні зміни трудових ресурсів аграрних ринків були незначними. Так, у 2024 р. зросла частка зайнятих у зерновому секторі (+1,6 %) за одночасного скорочення кількості працюючих у тваринництві (–0,6 %) та ін. видах діяльності. Як наслідок, у 2024 р. питома вага працівників у зерновому й олійному секторі досягла 79 %, тваринництві — 12,6 %, допоміжній діяльності — 2,7 %.

Таблиця 3. Структура найманих працівників за видами економічної діяльності в сільському господарстві (КВЕД 01) України, %

Види економічної діяльності	Роки						Динаміка змін (+,-)		
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	(4-3)	(5-4)	(6-5)
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
1. Вирощування однорічних і дворічних культур	78,44	78,81	79,97	80,71	80,08	81,44	0,73	-0,62	1,36
1.1. Вирощування зернових і олійних культур	75,26	75,51	76,71	78,08	77,41	79,00	1,37	-0,67	1,59
1.2. Вирощування овочів і баштанних культур	2,51	2,61	2,58	2,07	2,11	1,90	-0,51	0,04	-0,21
1.3. Вирощування ін. однорічних культур	0,66	0,70	0,68	0,56	0,56	0,54	-0,12	X	-0,02
2. Вирощування багаторічних культур	2,63	2,33	2,39	2,31	2,30	2,02	-0,09	X	-0,28
2.1. Вирощування винограду	0,63	0,48	0,47	0,48	0,42	0,24	X	-0,06	-0,17
2.2. Вирощування фруктів	1,46	1,32	1,28	1,16	1,10	1,00	-0,12	-0,06	-0,10
2.3. Вирощування інших багаторічних культур	0,54	0,52	0,64	0,67	0,78	0,78	0,04	0,11	-0,01
3. Відтворення рослин	0,35	0,33	0,35	0,32	0,32	0,22	-0,03	0,01	-0,10
4. Тваринництво	14,42	14,15	12,79	12,53	13,15	12,57	-0,26	0,62	-0,58
4.1. Розведення свиней	2,77	3,05	2,89	2,75	2,96	2,62	-0,14	0,21	-0,33
4.2. Розведення свійської птиці	4,08	3,88	3,06	2,97	3,21	3,23	-0,08	0,24	0,02
4.3. Розведення інших видів тварин	7,57	7,22	6,85	6,81	6,98	6,71	-0,03	0,17	-0,27
5. Змішане сільське господарство	0,93	0,95	0,95	0,95	0,95	0,89	-0,01	X	-0,06
6. Допоміжна діяльність у СГ	2,91	3,12	3,23	2,94	2,98	2,65	-0,29	0,04	-0,33
7. Мисливство і пов'язані послуги (01.7)	0,32	0,32	0,31	0,25	0,21	0,21	-0,06	-0,04	X

Джерело: сформовано на основі [15, 16].

Структура зайнятих за видами діяльності у продовольчих ринках є більш різноманітною порівняно з аграрними (таблиця 4). У 2024 р. найбільша кількість працюючих була в секторах виробництва м'яса й м'ясних продуктів (21 %), хлібобулочних і борошняних виробів (20,8 %), молочних продуктів (12,8 %) і напоїв (10,3 %). Ці сектори є найбільш трудомісткі, у структурі їх ВДВ, як правило, домінує заробітна плата. Найменша кількість зайнятих характерна для секторів виробництва кормів (1,8 %), перероблення риби (2,4 %), овочів і фруктів (3,9 %). У воєнний період структурні зміни трудових ресурсів продовольчих ринків були незначними. Так, зростаюча динаміка зайнятих притаманна виробництву м'ясних продуктів і напоїв, знижувальна — молочній і хлібопекарській промисловості (у 2022 і 2023 рр.).

У 2024 р. рівень середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у цілому по економіці склав 21473 грн, що на 23,1 % вище показника 2023 р. В аграрних ринках заробітна плата працівників в 2024 р. на 17,9 % була нижча середнього рівня, в 2021 р. — на 16,3 %, в 2015 р. — на 25,1 %. У промисловості за досліджуваний період індикатор був вищим середнього по економіці рівня — на 7,8 % в 2024 р. і на 11,6 % за І кв. 2025 р. [1]. Темпи росту номінального показника в агросфері є нижчими за інші сектори економіки. Аналіз свідчить про нижчий рівень заробітної плати працівників у аграрних ринках в мирний і воєнний час, відтак, і доходів сільського населення, що впливає на соціальний розвиток і стає відновлення сільських територій.

Ключовими показниками, що характеризують траєкторію розвитку органічного ринку в агропромис-

Таблиця 4. Структура найманих працівників за видами економічної діяльності в харчовій промисловості України, %

Види економічної діяльності	Роки						Динаміка змін (+, -)		
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	(4-3)	(5-4)	(6-5)
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Виробництво харчових продуктів (КВЕД 10)	90,53	89,79	89,58	89,01	89,08	88,96	-0,57	0,07	-0,13
1.1. Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	18,24	18,78	19,03	19,87	20,36	21,04	0,84	0,48	0,68
1.2. Перероблення риби	2,39	2,34	2,55	2,29	2,31	2,44	-0,26	0,02	0,14
1.3. Перероблення фруктів і овочів	4,61	3,37	3,28	3,69	3,76	3,87	0,41	0,06	0,12
1.4. Виробництво олій та тваринних жирів	8,49	8,38	8,37	8,71	8,50	8,75	0,34	-0,21	0,25
1.5. Виробництво молочних продуктів	14,26	13,66	13,68	12,91	12,29	12,80	-0,76	-0,62	0,51
1.6. Виробництво продуктів БКП	4,55	5,92	4,86	4,96	5,48	4,51	0,10	0,52	-0,97
1.7. Виробництво хлібобулочних і борошняних виробів	22,86	22,21	21,99	21,43	21,37	20,76	-0,56	-0,06	-0,61
1.8. Виробництво інших харчових продуктів	13,38	13,19	13,82	13,19	13,22	13,01	-0,62	0,02	-0,20
1.9. Виробництво готових кормів для тварин	1,76	1,94	2,00	1,96	1,81	1,76	-0,05	-0,14	-0,05
2. Виробництво напоїв (КВЕД 11)	8,65	9,35	9,56	10,04	10,15	10,28	0,48	0,10	0,13
3. Виробництво тютюнових виробів (КВЕД 12)	0,82	0,86	0,86	0,94	0,77	0,76	0,08	-0,18	-0,01

Джерело: сформовано на основі [15, 16].

ловій системі, є динаміка площ угідь і органічних господарств (таблиця 5). У перший воєнний рік відбулося стрімке скорочення площ угідь (— 37,6 %) та господарств (— 12,5 %), у т.ч. аграрних виробників (— 9,1 %). У 2023 р. площа органічних угідь зросла на 78,7 % і склала 471,2 тис. га або 1,14 % від загальної площі сільськогосподарських угідь; у 2024 р. показник зменшився на 25,9 % разом зі скороченням кількості господарств (-9,4 %). Відтак, у воєн-

Таблиця 5. Динаміка площ органічних угідь та кількості органічних господарств в Україні

Індикатори	Роки						Темпи росту, %		
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2022 до 2021	2023 до 2022	2024 до 2023
1. Площа органічних угідь, тис. га	468,0	462,2	422,3	263,6	471,2	349,4	62,4	178,7	74,1
2. Частка органічних угідь у загальній площі с/г угідь, %	1,13	1,12	1,02	0,80	1,14	0,85	X	X	X
3. Кількість органічних господарств, од.	617	549	528	462	481	436	87,5	104,1	90,6
у т.ч. аграрні виробники, од.	470	419	418	380	383	364	90,9	100,8	95,0
у % до загальної кількості органічних господарств	76,2	76,3	79,2	82,3	79,6	83,5	X	X	X

Джерело: сформовано на основі [17].

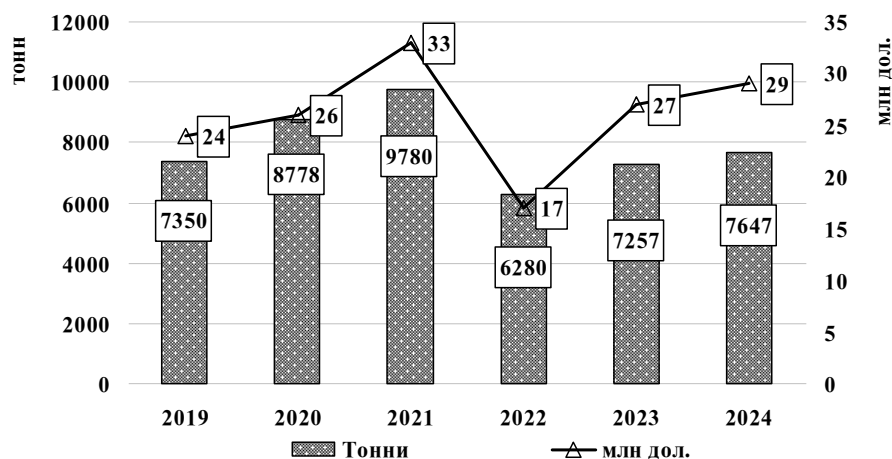

Рис. 1. Обсяги реалізації української органічної продукції на внутрішньому ринку в натуральному й вартісному вимірі

Джерело: сформовано на основі [17].

ний період органічний ринок під впливом загроз демонструє варіативність базових показників, передусім, площ угідь. При цьому темпи скорочення кількості сільгоспвиробників є нижчими порівняно з органічними операторами, що є свідченням вищої стійкості й адаптивності органічного сегменту аграрних ринків.

Після щорічного зростання обсягів реалізації української органічної продукції на внутрішньому ринку в мирний час (до 33 млн дол. в 2021), відбувається майже подвійне падіння вартісного показника в 2022 р. (до 17 млн дол.) та зменшення фізичних обсягів реалізації до 6,28 тис. т або на 35, 8% (рис. 1). У наступні роки індикатор повільно зростає і досягає в 2024 р. 29 млн дол. (+70,6 % порівняно з 2022) та 7,65 тис. т (+21,8 %). Вищі темпи приросту обсягів реалізації органічної продукції в вартісному вимірі порівняно з фізичними обсягами є свідченням цінового підвищення товарів. Зро-

стаючий тренд індикатора в 2023—2024 рр. вказує на адаптацію вітчизняного органічного ринку до безпекових загроз та впровадження резильєнтних стратегій його суб'єктами. Незважаючи на загрози, 68 % суб'єктів планують продовжити органічне виробництво в повному обсязі, 28 % — частково зменшити площі й обсяги переробки, і лише 4 % відмовилися від цієї діяльності в умовах війни [18].

У воєнний період відбулися значні зміни у видовій структурі реалізованої органічної продукції. Так, частка молочних продуктів скоротилася з 59,2 % в 2020 до 44,2 % в 2024 р., БКП — з 17,6 до 10,1 %, олії — з 2,1 до 0,9 %, натомість зросла питома вага овочів і фруктів — з 3,5 % до 14,6 %, соків і напоїв — з 1,4 до 4,3 % відповідно [17]. Такі структурні зміни відображають трансформації споживчого попиту на внутрішньому ринку та зміну поведінки споживачів у напрямі вибору натуральних продуктів, передусім, овочів, фруктів і соків.

Таблиця 6. Динаміка обсягів утворених відходів в аграрних ринках України, тис. т

Види відходів	Роки					Темпи росту, %		
	2019	2020	2021	2022	2023	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
1. Деревні відходи	827,9	750,1	697,7	649,8	240,4	93,1	37,0	34,5
2. Відходи тваринного походження	441	405,4	353,8	271,2	4526,0	76,7	16,7 р.	12,8 р.
3. Відходи рослинного походження	8068,6	6101,8	4433,9	3125,7	2959,4	70,5	94,7	66,7
4. Тваринні екскременти	3612,9	3314,7	3268,7	2822,7	240,4	86,4	8,5	7,4
Усього відходи	12950,4	10572,0	8754,1	6869,4	7966,2	78,5	116,0	91,0
5. Відходо-продуктивність ВДВ, дол./т	631,6	948,4	2217,8	1258,4	849,7	56,7	67,5	38,3

Джерело: сформовано на основі [12, 19].

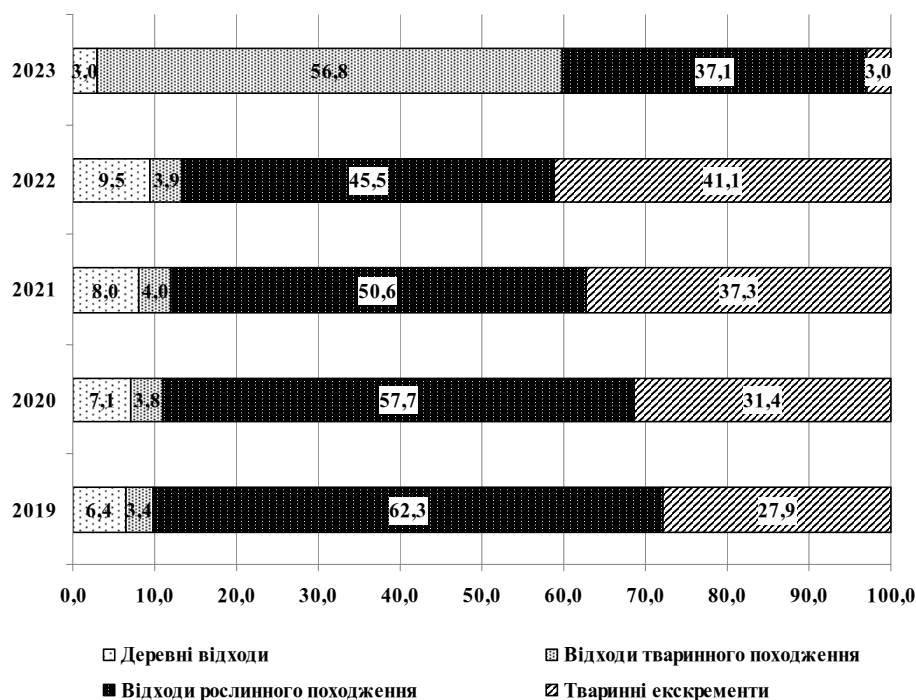

Рис. 2. Структура утворених відходів в аграрних ринках, %

Джерело: сформовано на основі [12].

Емпіричні дослідження сфери поводження з відходами в ринковому вимірі у воєнний час частково обмежені недостатністю інформаційного поля. Водночас існуючі статистичні й аналітичні матеріали дозволяють встановити актуальні тренди цієї сфери на прикладі аграрних ринків (таблиця 6). У 2022 р. порівняно з 2021 р. обсяг утворених відходів скоротився на 21,5 %, передусім, через зменшення обсягів агропромисловості в умовах війни. У 2023 р. індикатор зріс на 16 % за рахунок значного (у 16,7 разів) зростання обсягів відходів тваринного походження. Унаслідок підриву дамби на Каховській ГЕС та воєнних дій було знищено багато тварин. Загалом у 2023 р. порівняно з 2021 р. обсяг утворених відходів в аграрних ринках зменшився на 9 %. Індикатор відходопродуктивності

ВДВ скоротився на 62 % і досягнув у 2023 р. 849,7 дол. / т.

Слід відзначити, що через воєнні дії значно змінилася видова структура утворених відходів в аграрних ринках (рис. 2). Так, у 2021 р. у структурі переважали відходи рослинного походження (50,6 %), у 2023 р. їх частка скоротилася до 37,1 %. Натомість значно зросла питома вага відходів тваринного походження (+52,8 %) і склала 56,8 % у звітному році.

Способи поводження з відходами в аграрних ринках мають свої особливості: більшу їх частину утилізують (таблиця 7). У 2021 р. обсяг утилізованих відходів склав 3567,5 тис. т або 80,3 % від загального обсягу, у 2023 р. він скоротився на 12,9 %, однак його частка зросла до 85 %. У воєнний період величина спалених

Таблиця 7. Динаміка поводження з відходами в аграрних ринках України, тис. т

Способи поводження з відходами	Роки					Темпи росту, %		
	2019	2020	2021	2022	2023	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
1. Утилізація	5057,5	4093,3	3567,5	3107,4	3107,3	87,1	100,0	87,1
2. Спалювання	843,6	828,3	817,6	649,7	373,6	79,5	57,5	45,7
3. Видалення у спеціально відведені місця	60,8	38,5	55,1	109,8	173,3	199,3	157,8	314,5
4. Всього	5961,9	4960,1	4440,2	3866,9	3654,2	87,1	94,5	82,3
у % до обсягів утворених відходів	46,0	46,9	50,7	56,3	45,9	X	X	X
5. Частка спалених та утилізованих відходів до обсягу утворених відходів, %	45,6	46,6	50,1	54,7	43,7	X	X	x

Джерело: сформовано на основі [12, 19].

Таблиця 8. Динаміка екологічних інвестицій в аграрних ринках України, тис. дол.

Показники	Роки					Темпи росту, %	
	2019	2020	2021	2022	2023	2022 до 2021	2023 до 2022
1. Капітальні інвестиції на охорону НПС*	228,7	559,8	7251,2	2982,6	1592,3	41,1	53,4
у % до КІ на охорону НПС в економіці	0,04	0,11	1,40	1,50	0,70	X	X
2. Частка КІ на охорону НПС у загальних КІ агроринків, %	0,01	0,03	0,29	0,19	0,09	X	X
3. КІ на поводження з відходами	10,07	23,17	284,94	16,47	17,12	5,8	104,0
у % до КІ на охорону НПС агроринків	4,40	4,14	3,93	0,55	1,08	X	X
4. КІ на 1 т. утворених відходів в аграрних ринках, дол./т	0,001	0,002	0,033	0,002	0,002	7,4	89,7

Джерело: сформовано на основі [12, 19].

*НПС — навколишнє природне середовище.

відходів зменшилися на 54,3 %, натомість втричі зріс обсяг відходів, видалених у спеціально відведені місця. Динамічні зміни вплинули на структуру поводження з відходами: частка спалених з них зменшилася з 18,4 % в 2021 до 10 % в 2023, видалених на полігон — збільшилися з 1,2 % до 4,7 % відповідно.

Слід зазначити, що в цілому по економіці питома вага полігонного захоронення відходів складає 72,3 % (2023 р.), на частку утилізованих і спалених відходів припадає 27,1 % і 0,6 % відповідно [12]. Відмінною рисою способів поводження з відходами в аграрних ринках є домінування їх утилізації (85 %). У 2023 р. частка спалених та утилізованих відходів до обсягу утворених відходів склала 43,7 %, що нижче цільового індикатора (55 %); у 2022 р. фактична величина майже досягла рекомендованого рівня.

Переробка відходів сільського господарства у цінні продукти (біополімери, біопластик, добрива тощо) та енергію є перспективним напрямом впровадження завдань ЦСР 12 в Україні. Він потребує інвестиційного забезпечення, обсяги якого в воєнний час скорочуються як по економіці в цілому, так і аграрному секторі зокрема. Так, у 2022 р. обсяги капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища (НПС) в аграрних ринках зменшилися на 58,9 %, в 2023 р. — на 46,6 % і склали 1,59 млн дол. або лише 0,7 % від загальних екоінвестицій національної економіки (таблиця 8). Частка екологічних інвестицій у загальних капітальних інвестиціях у мирний час досягала близько 0,3 % (2021), у воєнний період вона знизилася до 0,1 %. Динаміка свідчить про істотне зростання екоінвестицій аграрних ринків в 2021 р. та їх різкий спад в наступному періоді.

Обсяги інвестицій на поводження з відходами в 2023 р. порівняно з 2021 р. скоротилися

на 92 % і склали всього 17,12 тис. дол. або 1,1 % від сукупних екоінвестицій в аграрних ринках (див. табл. 8). У цілому інвестиційне забезпечення сфери поводження з відходами в сільському господарстві є слабким і потребує збільшення для впровадження завдань ЦСР 12 у воєнно-повоєнний період.

На підставі проведеного діагностування можна встановити динаміку й часову траєкторію збалансованого розвитку аграрних і продовольчих ринків України в воєнний період, їх реакції на наслідки загроз і зміни ключових індикаторів усталеності (таблиця 9).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сформовано множину індикаторів для інтегрованої діагностики соціальної та екологічної компонент збалансованого розвитку систем агропромислових ринків. Група показників для діагностики соціальної складової сталого розвитку ринкових систем поєднала 6 індикаторів, що комплексно характеризують зміни кількості зайнятих осіб у різних ринках, частку зайнятих на МСП, структуру працівників, динаміку оплати й продуктивності праці в ринковому вимірі. Група показників для діагностики екологічної складової збалансованого розвитку систем ринків включила 9 індикаторів, розділених на три підгрупи, для визначення траєкторії розвитку органічного ринку, динаміки поводження з відходами та екологічних інвестицій у ринках.

Використовуючи запропоновану систему діагностичних індикаторів, проведено емпіричне дослідження їх структурно-динамічних змін в аграрних і продовольчих ринках України у воєнний час. Встановлено, що соціальна дина-

Таблиця 9. Динаміка змін головних соціальних і екологічних показників збалансованого розвитку аграрних і продовольчих ринків України в воєнний час

Ринки	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Аграрні	1. Кількість працівників ↓ на 15,1 %; темп скорочення <i>нижчий</i> , ніж у цілому по економіці (-23,4 %). 2. Частка зайнятих на МСП – 90,9 %. 3. Найбільше зайнятих – в вирощуванні зернових і олійних культур – 78,1 %. 4. Рівень заробітної плати на 22 % нижче середнього рівня по економіці 5. Площа органічних угідь ↓ на 38 %, кількість господарств ↓ на 13 %. 6. Обсяг реалізації укр. органічної продукції на внутрішньому ринку ↓ на 36 %. 7. Обсяг утворених відходів ↓ на 22 %; частка спалених і утилізованих відходів – 55 %	1. Кількість працівників ↓ на 7,1 %, що вище державного показника (-2,7 %); продуктивність праці ↓. 2. Частка працівників у тваринництві ↑ з 12,5 % до 13,2 %. 3. Рівень заробітної плати на 19 % нижче середнього рівня по економіці 4. Площа органічних угідь ↑ на 79 %, кількість господарств ↑ на 4 %. 5. Обсяг реалізації укр. органічної продукції ↑ на 16 %. 6. Обсяг утворених відходів ↑ на 16 %; частка спалених і утилізованих відходів – 44 %.	1. Кількість працівників ↑ на 8,9 % що вище державного показника (+1,5 %); продуктивність праці ↓. 2. У рослинництві зайнято 81,2 % с/г працівників 3. Рівень заробітної плати на 17,9 % нижче середнього рівня по економіці 4. Площа органічних угідь ↓ на 26 %, кількість господарств ↓ на 9,4 %. 5. Обсяг реалізації української органічної продукції ↑ на 5 %; у її структурі домінує молочна продукція (44 %), овочі та фрукти (15 %), борошно й крупи (10 %). 6. Сфера поводження з відходами є інвестиційно незабезпеченою.
Продовольчі	1. Кількість працівників ↓ на 18,7 %; темп скорочення <i>вищий</i> , ніж в агроринках; продуктивність праці ↓. 2. Частка зайнятих на МСП – 73,7 %. 3. Найбільше зайнятих – у виробництві хлібобулочних виробів (21,4 %) і м'яса (19,9%) 4. Рівень заробітної плати в промисловості на 5,9 % вищий середнього рівня по економіці.	1. Кількість працівників ↓ на 0,6 %; темп скорочення <i>нижчий</i> , ніж в агроринках; продуктивність праці ↑. 2. Частка зайнятих на МСП ↓ до 73,2 %. 3. Частка працівників у молочній пром. – 12,3 %, олійно-жировій – 8,5 %. 4. Рівень заробітної плати в промисловості на 5,4 % вищий середнього рівня по економіці.	1. Кількість працівників ↑ на 0,6%, що нижче державного показника; продуктивність праці ↓. 2. Частка зайнятих на МСП ↓ до 72,9 %. 3. У виробництві напоїв зайнято 10,3 % працівників, харчових продуктів – 89 %. 4. Рівень заробітної плати в промисловості на 7,8 % вищий середнього рівня по економіці.

Джерело: сформовано автором на підставі проведеного аналізу (табл. 2 — 8).

міка в системах АПР є неоднаковою для різних типів ринків. Так, для аграрних ринків у 2022 р. темпи скорочення кількості зайнятих були нижчими, ніж по економіці в цілому (в 2023 р. співвідношення протилежне), а темпи їх зростання в 2024 р. (+8,9 %) — вищими державного показника (+1,5 %). Водночас рівень заробітної плати сільськогосподарських працівників у середньому на 18—22 % нижче середнього показника по економіці. Міжсекторальні диспропорції в оплаті праці, які мають місце в мирний і воєнний час, стримують соціальний розвиток і стале відродження сільських територій. Найбільша кількість зайнятих у рослинництві (81 %), зокрема, у зерново-олійному сегменті (79 %).

У воєнний період на продовольчих ринках темпи скорочення кількості працівників були вищими, ніж на аграрних, а темпи зростання в 2024 р. — нижчими (див. табл. 9). Водночас рівень заробітної плати зайнятих в промисловому секторі близько на 5-9 % перевищував середній показник по економіці. Найбільша кількість працюючих — в м'ясній і хлібобулочній (по 21 %), а також молочній промисловості (13 %). В умовах загроз постерігалось незначне скорочення кількості зайнятих на МСП (з 74 % в 2022 до 73 % в 2024).

Встановлено, що воєнні дії істотно вплинули на траєкторію розвитку органічного ринку

України: у 2022 р. відбулося значне падіння як площ органічних угідь (-38 %) і кількості господарств (-13 %), так і обсягів реалізації вітчизняної продукції на внутрішньому ринку (-48 %). Водночас у 2023-2024 рр. органічний ринок продемонстрував зростання основних показників, що є свідченням його адаптивності до мінливостей зовнішнього середовища. Докорінно змінилася структура реалізованих товарів на внутрішньому ринку, відображаючи його гнучку реакцію на зміну споживчого попиту в умовах війни.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій до інтегрованої діагностики соціальної та екологічної компонент сталого розвитку АПР, як складової загальної системи багатовимірного оцінювання резильєнтності товарних ринків, та ідентифікації за результатами емпіричного дослідження структурно-динамічних змін і траєкторії розвитку АПР України в воєнний період. Результати дослідження можуть слугувати методичним підґрунтям для розширення методології моніторингу ЦСР України в ринковому вимірі, оцінювання економічної стійкості в контексті безпекового підходу, а також аналітичним підґрунтям для розроблення стратегій сталого й резильєнтного розвитку АПР в умовах загроз. Діагностика соціальної та екологічної динаміки релевантних ринків певних

товарів із використанням множини індикаторів, запропонованих у цій статті, та обґрунтування за її результатами механізмів і заходів збалансованого розвитку національних ринків у воєнно-повоєнний період визначає перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Інфляційний звіт Національного банку України за жовтень 2025 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2025-roku>

2. Україна: економічні орієнтири на 2026-2028 роки: консенсус-прогноз. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Жовтень 2025 р. URL: <https://me.gov.ua/view/ad731854-99d4-4850-82bb-e854b712-bc3b>

3. План Відновлення України. Матеріали робочої групи "Нова аграрна політика". Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>

4. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.

5. Буркинський Б.В., Андреева Н.М., Лайко О.І. та ін. Моніторинг економіко-екологічних індикаторів "зеленої" економіки України: монографія. За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2019. 218 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-966-02-8762-4>

6. Буркинський Б.В., Андреева Н.М., Князев С.І. та ін. Домінанти інвестиційно-інноваційної політики природокористування національної економіки: монографія. За наук. ред. Б.В. Буркинського, Н.М. Андреевої. Одеса: ІПРЕД НАНУ, 2021. 580 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-966-02-9872-9>

7. Буркинський Б.В., Андреева Н.М., Нікішина О.В. та ін. Імперативи соціально відповідального бізнесу на засадах екологізації економіки: монографія. За наук. ред. Н.М. Андреевої та О.В. Нікішиної. Одеса: ДУ ІПРЕД НАНУ, 2024. 396 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0272-0>

8. Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісорор Л.С. та ін. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Програма Розвитку ООН, Мінекономіки України, 2013. 50 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf

9. Лібанова Е.М. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування та реагу-

вання. Демографія та соціальна економіка. 2024, № 4 (58). С. 3—23. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>

10. Holubiev O. Institutional Mechanisms for State Regulation of Human Development in Conditions of Transformational Instability: The Green Transition, Circular Economy, and Digitalisation. Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management. 2025. № 22. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-22-03-05>

11. European Commission. Resilience Dashboards. Update Spring 2023. 53 p. URL: <https://surl.li/evtnmn>

12. Карбовська Л., Мазур Ю., Железняк, К. та ін. Формування системи управління відходами в аграрному секторі економіки України: організаційний та фінансовий аспекти. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2024. № 5 (58). С. 367—379. DOI: [10.55643/fcaptp.5.58.2024.4462](https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4462)

13. Нікішина О.В. Методичні засади оцінювання стійкості відтворювального розвитку агропродовольчих ринків. Економіка: реалії часу. 2023. № 5 (69). С. 63—76. DOI: [10.15276/ETR.05.2023.6](https://doi.org/10.15276/ETR.05.2023.6). DOI: [10.5281/zenodo.10092414](https://doi.org/10.5281/zenodo.10092414)

14. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Методичний підхід та рекомендації до комплексного оцінювання ринку молочної продукції на засадах загрозостійкості та збалансованого розвитку. Grail of Science. 2025. № 51. С. 380—400. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.18.04.2025.047>

15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Бізнес-статистика. URL: <https://stat.gov.ua/uk>

16. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості за видами економічної діяльності за 2012—2024 роки. 04.11.2025. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

17. Органічний ринок України 2024: виклики та тенденції. 15.11.2025. URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-domestic-market-2024/>

18. Органічна ініціатива. Результати опитування органічного бізнесу України (січень-лютий 2023). URL: <https://surl.li/nxgtjm>

19. Статистичний щорічник України за 2024 рік. За ред. А. В. Макаруча. Київ: Державна служба статистики України, 2025. 273 с.

References:

1. National Bank of Ukraine (2025), "Inflation Report of the National Bank of Ukraine for October 2025", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2025-roku> (Accessed 2 February 2026).

2. Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine (2025), "Ukraine: Economic Guidelines for 2026—2028: Consensus Forecast", available at: <https://me.gov.ua/view/ad731854-99d4-4850-82bb-e854b712bc3b> (Accessed 2 February 2026).

3. Ukraine Recovery Plan (2022), "Materials of the New Agrarian Policy Working Group", available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (Accessed 2 February 2026).

4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017), Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina: Natsional'na dopovid' [National Report. Sustainable Development Goals: Ukraine], Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

5. Burkynskyi, B.V., Andreeva, N.M. and Laiko, O.I. (2019), Monitorynh ekonomiko-ekolohichnykh indykatoriv "zelenoi" ekonomiky Ukrainy [Monitoring of economic and environmental indicators of the "green" economy of Ukraine: monograph], IPMEER NAS of Ukraine, Odesa, Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-966-02-8762-4>

6. Burkynskyi B.V., Andreeva N.M. and Knyazev S.I. (2021), Dominanty investytsijnno-innovatsijnoi polityky pryrodokorystuvannia natsional'noi ekonomiky [Dominants of investment and innovation policy of nature management of the national economy], IPMEER NASU, Odesa, Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-966-02-9872-9>

7. Burkynskyi, B.V., Andreeva, N.M. and Nikishina, O.V. (2024), Imperatyvy sotsial'no vidpovidal'noho biznesu na zasadakh ekolohizatsii ekonomiky [Imperatives of socially responsible business on the principles of ecologization of the economy: monograph], SO "IPMEER NAS of Ukraine], Odesa, Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0272-0>

8. Libanova, E.M., Gladun, O.M. and Lisohor, L.S. (2013). Vymiriuvannia iakosti zhyttia v Ukraini [Measuring the quality of life in Ukraine: analytical report], M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research of the NAS of Ukraine, UN Development Program, Ministry of Economy of Ukraine, Kyiv, Ukraine, available at: https://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf (Accessed 2 February 2026).

9. Libanova, E.M. (2024), "Resilience of the socio-economic system of Ukraine to shocks caused by the war: specifics of formation and response", Demography and Social Economy, vol. 4 (58), pp. 3—23. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>

10. Holubiev, O. (2025), "Institutional Mechanisms for State Regulation of Human Development in Conditions of Transformational Instability: The Green Transition, Circular Economy, and Digitalisation", Problems of Modern Transformations, Series: Economics and Management, vol. 22. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-22-03-05>

11. European Commission (2023). "Resilience Dashboards. Update Spring", available at: <https://surl.li/evtnmn> (Accessed 2 February 2026).

12. Karbovska, L., Mazur, Yu. and Zheleznyak, K. (2024), "Formation of a waste management system in the agricultural sector of the economy of Ukraine: organizational and financial aspects", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 5 (58), pp. 367—379. DOI: [10.55643/fcaptp.5.58.2024.4462](https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4462)

13. Nikishyna, O.V. (2023), "Methodological principles for assessing the sustainability of the reproductive development of agro-food markets", Economics: realities of the time, vol. 5 (69), pp. 63—76. DOI: [10.15276/ETR.05.2023.6](https://doi.org/10.15276/ETR.05.2023.6). DOI: [10.5281/zenodo.10092414](https://doi.org/10.5281/zenodo.10092414).

14. Nikishyna, O.V., Chebotaryova, N.Y. (2025), "Methodological approach and recommendations for a comprehensive assessment of the dairy market based on risk tolerance and balanced development", Grail of Science, vol. 51, pp. 380—400. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.18.04.2025.047>

15. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2026), "Business statistics", available at: <https://stat.gov.ua/uk> (Accessed 2 February 2026).

16. State Statistics Service of Ukraine (2025), "Number of employees in full-time equivalent by type of economic activity for 2012-2024", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 November, 2025).

17. Organicinfo (2024), "Organic market of Ukraine 2024: challenges and trends", available at: <https://organicinfo.ua/news/organic-domestic-market-2024/> (Accessed 15 November, 2025).

18. Organic initiative (2023), "Results of the survey of organic business of Ukraine (January-February 2023)", available at: <https://surl.li/nxgtjm> (Accessed 15 November, 2025).

19. Makarchuk, A. V. (2025), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2024 rik [Statistical yearbook of Ukraine for 2024], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 05.02.26

Процеcеновано / Revised: 09.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.02.26